

УДК 338.242

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/180-11>**Полтавець А.М.**

кандидат економічних наук,
здобувач кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування,
Державний біотехнологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3310-3271>

Poltavets Anatolii

State Biotechnology University

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

У статті досліджено основні аспекти організації управління використанням земельних ресурсів. Виявлено, що організація ефективних і довговічних систем управління земельними ресурсами вимагає довготривалих інвестицій і постійної державної підтримки. Так, захищений правовий статус і ефективний ринок землі як результат мають більше кредитів та інвестицій, які призводять до більш високої продуктивності та економічного зростання і, відповідно, до більш високих доходів і підвищення рівня життя населення. Наголошено на тому, що в основі організації управління використанням земельних ресурсів лежить державний земельний кадастр. Застосування державного земельного кадастру як основного інструменту організації управління використанням земельних ресурсів має таке значення: гарантія права власності та його захист; підтримка оподаткування землі і нерухомості; забезпечення гарантій по кредитах; розвиток земельних ринків та їх моніторинг; охорона земельних ресурсів та підтримка моніторингу навколишнього середовища; сприяння землеустрою державних земель; скорочення кількості земельних спорів; сприяння земельній реформі та розвитку сільських територій; удосконалення міського планування та розвиток інфраструктури; отримання статистичних даних про земельні ділянки. Запропоновано як при організації управління використанням земельних ресурсів пропонуємо враховувати такі її характеристики як системи сформовані за принципом протиріч, зокрема: по-перше, забезпечення сталості системи управління земельними ресурсами, яка сама по собі є динамічною; по-друге, достовірність та гласність системи управління земельними ресурсами, а також конфіденційність та захист персональних даних; по-третє, врахування "людського фактору" при автоматизації системи управління земельними ресурсами; по-четверте, універсальність систем управління земельними ресурсами при унікальності кожної з них. Зазначені характеристики були сформовані з використанням одного з методів наукового мислення та принципів законів логіки – принцип протиріч. Протиріччя як таке не забезпечує розвитку. Однак філософська діалектика полягає якраз в умінні відчутти, розкрити, усвідомити глибину суперечності і знайти можливість комплексного рішення.

Ключові слова: земля, земельні ресурси, земельні відносини, управління земельними ресурсами, державний земельний кадастр, організація управління використанням земельних ресурсів.

MAIN ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF LAND RESOURCE USE MANAGEMENT

The article examines the main aspects of the management of the use of land resources. It was found that the organization of effective and durable land management systems requires long-term investments and constant state support. Thus, a protected legal status and an efficient land market result in more credit and investment, which leads to higher productivity and economic growth and, accordingly, to higher incomes and higher living standards. It is emphasized that the basis of the management organization of the use of land resources is the state land cadastre. The use of the state land cadastre as the main tool for the management of the use of land resources has the following meaning: guarantee of ownership and its protection; support for land and real estate taxation; provision of loan guarantees; development of land markets and their monitoring; protection of land resources and support for environmental monitoring; assistance in land management of state lands; reducing the number of land disputes; promotion of land reform and development of rural areas; improvement of urban planning and infrastructure development; obtaining statistical data on land plots. It is proposed that when organizing the management of the use of land resources, we suggest taking into account such characteristics as systems formed according to the principle of contradictions, in particular: first, ensuring the sustainability of the land resources management system, which is dynamic in itself; secondly, the credibility and transparency of the land management system, as well as the confidentiality and protection of personal data; thirdly, taking into account the "human factor" in the automation of the land resources management system; fourth, the universality of land resource management systems with the uniqueness of each of them. The specified characteristics were formed using one of the methods of scientific thinking and the principles of the laws of logic – the principle of contradictions. Contradiction as such does not ensure development. However, philosophical dialectic consists precisely in the ability to feel, reveal, realize the depth of the contradiction and find the possibility of a complex solution.

Keywords: land, land resources, land relations, land resources management, state land cadastre, organization of management of the use of land resources.

JEL classification: Q15, Q24

Постановка проблеми. Для того щоб створити основу для сталого розвитку, земельна політика має спиратися на відповідну інформацію про право власності на землю, її вартість та використання. У країнах

з економікою, що планується централізовано, враховуються дані про велику кількість атрибутів та категорій землекористування. Хоча такі дані можуть використовуватися для оцінки потенційного економічного

значення нерухомості та формувати базу для оподаткування нерухомості (Латвія, наприклад, спромоглася провести швидку комплексну масову оцінку всіх своїх земель, використовуючи старі кадастрові матеріали), витрати на ведення та оновлення цих даних можуть бути високими.

Системи управління земельними ресурсами мають орієнтуватися потреби користувачів даних. Інформація, що зберігається в системі, повинна бути достатньою для задоволення потреб користувачів та повинна відповідати сучасному стану. Організація системи управління використанням земельними ресурсами передбачає формування органів державного управління та розподіл повноважень між ними, а також повноважень, делегованих суб'єктам господарювання в рамках управління земельними ресурсами на мікро-економічному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних, методологічних, методичних та практичних аспектів управління земельними ресурсами присвячені праці багатьох вчених: В. В. Горланчук, Л. А. Гунько, Д. С. Добряк, О. С. Дорош, І. Г. Колганова, В. В. Кулінич, А. Г. Мартин, Р. А. Міщенко, Л. Я. Новаковський, Ю. М. Палеха, С. П. Поліщук, А. Я. Сохнич, Р. Б. Таратула, В. В. Тимошевський, А. М. Третяк, М. А. Хвесик, Г. І. Шарий, В. Д. Шипулін, І. А. Юрко та ін. [1–9]. У цих та інших роботах глибоко опрацьовано теоретичні та методологічні питання даної проблеми, проте деякі аспекти, зокрема, механізми управління земельними ресурсами вимагають уточнення та вдосконалення.

Мета статті: дослідити основні аспекти організації управління використанням земельних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. У 1993 р. Європейська економічна комісія ООН (ЄЕК) виступила з ініціативою, спрямованою на розширення можливостей країн, головним чином Центральної та Східної Європи у сфері управління земельними ресурсами. Головна мета полягала у визначенні поточних потреб та проблем, пов'язаних з управлінням земельними ресурсами, в обмінні досвідом та оцінці можливостей застосування методів, політики та процедур управління земельними ресурсами, подібних до тих, що склалися за довгий час у країнах з ринковою економікою в регіоні ЄЕК [9].

Країни, що колись називалися "країнами з перехідною економікою", створили нові системи управління земельними ресурсами і, подібно до їх партнерів у решті Європи, стикаються з новими проблемами, особливо у зв'язку із питаннями сталого розвитку. Розроблено технології, що забезпечують можливість інтерактивного доступу до даних про землю, і багато установ сфери управління земельними ресурсами працюють зараз у комерційних умовах, де основна увага приділяється скоріше веденню систем, а не їх створенню [10].

Це привело багато європейських країн до єдиної системи земельного кадастру та реєстрації земель, яка або управляється одним державним органом, діяльність якого регулюється законом, або створюється в режимі онлайн. Спостерігається також тенденція до того, щоб робота земельно-кадастрової та реєстраційної системи була частково або повністю заснована на принципі самоокупності, що дозволяє їй отримувати дохід для вдосконалення її послуг, розвивати свою діяльність та забезпечувати найкраще реагування на

потреби клієнтів. Також все більше використовується Інтернет для надання громадськості інформації про землю та нерухомість, що сприяє розвитку ринку нерухомості, іпотечного та кредитного ринку [8].

Незважаючи на досягнутий прогрес, важливо й далі шукати шляхи та методи вдосконалення системи управління земельними ресурсами з урахуванням національних та міжнародних інтересів державного та приватного секторів, а також громадян. Один із шляхів до розвитку є міжнародне співробітництво між різними європейськими організаціями сфери управління земельними ресурсами. Це вже дало можливість проводити порівняння між різними країнами та визначати, яка система найбільше підходить до конкретних умов [5].

Більшість європейських країн уже давно автоматизували свої офіційні геоінформаційні системи. Наслідком цього стало те, що набагато ширший асортимент даних та документів обробляється та направляється для подальшої роботи, зокрема для електронної комерції. Ключовим є питання ведення на сучасному рівні облікових записів про землю високої якості, повністю використовуючи наявні технології [4].

Цей процес вимагає зміни не тільки організаційної структури та фінансових механізмів, а й технічних рішень. Світовий досвід показує, що проблеми, пов'язані із законодавством, організацією та фінансуванням, вирішувати часто навіть складніше, ніж технічні питання. Ключем до ефективного управління земельними ресурсами є ефективне керівництво.

У системі управління земельними ресурсами основними продуктами є набори даних, пов'язані з землею. Вони з самого початку повинні бути обмежені тим, що дійсно потрібне для задоволення першорядних потреб користувачів та оплати заміни та оновлення технічних засобів.

Необхідно запроваджувати такі механізми, які з початку створення геоінформаційної системи можуть фінансуватися з допомогою плати користувачів.

Країни повинні розцінювати побудову своїх геоінформаційних систем як довгострокові державні інвестиції в інфраструктуру, при цьому плата користувачів має покривати лише частину загальних витрат на організацію системи. Недоліки ведення та оновлення системи становлять лише невелику частину економіки, яку вона підтримує. Ці витрати можуть бути повністю покриті за рахунок зборів і податків, що стягуються за угоди із землею, якщо ці платежі не такі великі, щоб землекористувачі відмовилися брати участь у земельному ринку [7].

Управління земельними ресурсами часто передбачає партнерство з приватним сектором. Багато країн використовують приватних юристів, нотаріусів, оцінювачів та геодезистів, які роблять кадастрову зйомку, а в деяких країнах постачальники приватних послуг за контрактом з відповідним органом державної влади експлуатують та підтримують ІТ-системи, включаючи бази даних, хоча дані залишаються державною власністю. Технічне обслуговування та супровід програмного забезпечення зазвичай здійснюються зовнішніми виконавцями за контрактом, а деякі разові роботи, такі як перетворення даних, часто виконуються приватним сектором. Державно-приватне партнерство має спиратися на сильні сторони кожного сектора [3].

У всіх країнах уряд є головним власником землі та нерухомості. Органи державної влади впливають на ринок нерухомості не лише у ролі регуляторів, але також як учасники ринку. Держава повинна розглядатися так само, як і будь-який інший землевласник, щодо реєстрації земель для того, щоб можна було зменшити конфлікти інтересів, які в іншому випадку можуть бути результатом поєднання цих двох ролей. Має бути рівний, відкритий та прозорий доступ до інформації, пов'язаної із землею, для всіх приватних учасників земельного ринку [6].

Враховуючи досвід європейських країн та інших країн світу, при організації управління використанням земельних ресурсів пропонуємо враховувати такі її характеристики як системи сформовані за принципом протиріч (рис. 1).

Зазначені характеристики були сформовані з використанням одного з методів наукового мислення та принципів законів логіки – принцип протиріч. Протиріччя як таке не забезпечує розвитку. Однак філософська діалектика полягає якраз в умінні відчутти, розкрити, усвідомити глибину суперечності і знайти можливість комплексного рішення. В логіці є символ лука і ліри, трактування якого полягає в тому, що гармонія досягається зовсім не ослабленням протиріччя, а, навпаки, його напругою.

Так, протиріччя в характеристиках організації управління використанням земельних ресурсів як системи полягають в наступному:

1. Забезпечення сталості системи управління земельними ресурсами, яка сама по собі є динамічною. Обладнання, особливо електронне, має регулярно модернізуватись, а цифрові дані – постійно оновлюватися. Бази даних будуть періодично потребувати реструктурування у відповідності з технологіями, що швидко змінюються, при цьому забезпечуючи, доступ до архівних цифрових файлів. Щоб фінансувати цю модернізацію, необхідно знайти способи покриття витрат. Потреби користувачів та можливості, створені технічними засобами та зростаючими обсягами даних, означають, що системи управління земельними ресурсами мають бути динамічними та постійно аналізуватися на придатність для сучасного використання.

2. Достовірність та гласність системи управління земельними ресурсами, а також конфіденційність та

захист персональних даних. Кінцева мета процесу розвитку системи управління земельними ресурсами – повна цифровізація ведення обліку угод, пов'язаних із землею. Важливим елементом систем є контроль якості – має перевірятися автентичність тих, хто використовує систему, гарантуватися чесність угод та не було жодної можливості для сторін заперечувати свою участь. Також повинні забезпечуватися захист та конфіденційність персональних даних, і це має бути збалансовано із вимогами гласності. Отже, мають бути чіткі норми щодо того, хто може використати інформацію, на яких умовах та якими способами.

3. Врахування «людського фактору» при автоматизації системи управління земельними ресурсами. Успіхи та невдачі системи управління земельними ресурсами майже цілком залежать від системи менеджменту, тобто від якості керівництва та рівня тих, хто відповідає за наповнення системи. Навіть в епоху цифровізації та діджиталізації саме «людський фактор» визначає чи є системи успішними. У створення та підтримку здатності кадрів забезпечувати роботу систем управління земельними ресурсами мають бути вкладені значні сили та ресурси.

4. Універсальність систем управління земельними ресурсами при унікальності кожної з них. Всі країни відрізняються одна від одної, і хоча можна і треба враховувати досвід інших, зрештою, будь-яка конкретна країна має сама вирішувати, яка система найбільш придатна для неї. Тому слід розуміти міжнародні тенденції з метою ширшого міжнародного співробітництва на глобальних земельних ринках, що розвиваються.

Організація ефективних і довговічних систем управління земельними ресурсами вимагає довготривалих інвестицій і постійної державної підтримки. Хоча і дорого вести облік землі і підтримувати її в актуальному стані, ефективна система управління земельними ресурсами дає багато користі. Так, захищений правовий статус і ефективний ринок землі як результат мають більше кредитів та інвестицій, які призводять до більш високої продуктивності та економічного зростання і, відповідно, до більш високих доходів і зниження рівня бідності [1].

В основі організації управління використанням земельних ресурсів лежить державний земельний кадастр. Сучасний кадастр не пов'язаний головним

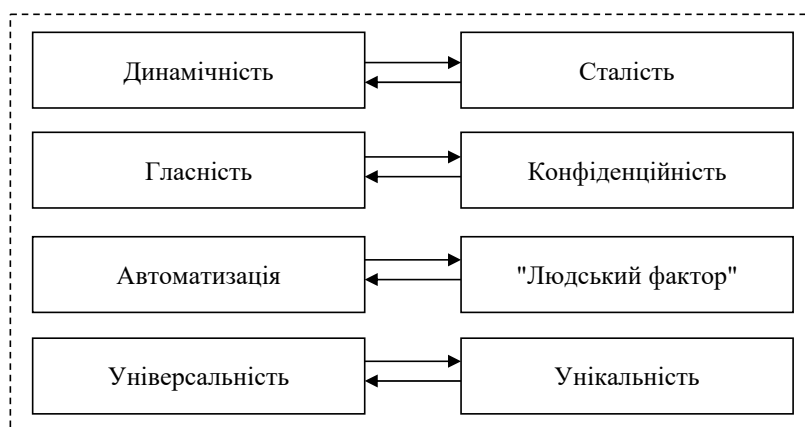

Рис. 1. Характеристики організації управління використанням земельних ресурсів як системи сформовані за принципом протиріч

чином з узагальненими даними, а швидше, з детальною, просторово прив'язаною інформацією на рівні окремої земельної ділянки. Земельний кадастр повинен обслуговувати потреби і людини, і суспільства в цілому. Вигоди від ефективної системи управління земельними ресурсами отримуються в результаті залучення даних державного земельного кадастру в таких обставинах: процес складання документів щодо оформлення переходу права на нерухомість; забезпечення кредитів; регулювання будівництва; оцінка впливу на навколишнє середовище від користування землею; аналіз ринку землі; набуття прав власності на землю; оподаткування землі; проведення земельної реформи; для потреб статистики; для цілей моніторингу земель; планування використання територій; контроль та регулювання інвестицій; вибір місць під різні об'єкти нерухомості; благоустрій території; охорона земель.

Застосування державного земельного кадастру як основного інструменту організації управління використанням земельних ресурсів має таке значення:

Гарантія права власності та його захист. Збір облікових даних про землю та юридичні процедури, через які необхідно пройти, щоб помістити інформацію про земельну ділянку до реєстрів, повинні забезпечувати формальну індивідуалізацію, а в деяких системах – юридичне підтвердження права власності. Державні реєстри повинні містити всю значну юридичну інформацію, що дозволить будь-кому, хто переглядає систему, визначити права третіх осіб, а також ім'я власника землі.

Підтримка оподаткування землі і нерухомості. Плата за землю та нерухомість є потенційним джерелом державних доходів і часто збираються органами влади на місцевому рівні та використовуються для їх фінансування. Багато з вхідних даних, необхідних для створення моделей масової оцінки, можна знайти в кадастрі та реєстрах земель. Оскільки кадастр повинен забезпечувати повне охоплення земель, мають бути також включені всі об'єкти нерухомості і нічого не повинно бути пропущено.

Забезпечення гарантій по кредитах. Визначення прав власності та інформація про всі права, які існують відносно конкретної земельної ділянки, надають впевненості банкам та фінансовим установам, у випадку коли вони надають кошти власникам землі для вкладання в нові проекти. Іпотечна застава земельної власності є одним із способів отримання капіталу для вкладання в поліпшення. Власники землі можуть брати гроші на будівництво або покращення споруд та інфраструктури, вдосконалення методів своєї роботи чи створення нових виробничих і комерційних підприємств. Іпотечні банки потребують сучасної інформації про землю та нерухомість, щоб мати можливість гарантувати позики.

Розвиток земельних ринків та їх моніторинг. Недорогі та надійні способи передачі прав на нерухомість дозволяють тим, хто здійснює угоду із землею, зробити це швидко і впевнено, тоді як ті, хто не хоче продавати свою землю, можуть мати свої права, які захищені.

Охорона земельних ресурсів та підтримка моніторингу навколишнього середовища. Зростання інтересу до збереження та захисту довкілля та забезпечення його сталого розвитку має результатом дедалі складніші екологічні норми. Ніхто з власників землі немає

права забруднювати землю, оскільки це порушує права третіх осіб і завдає шкоди майбутнім поколінням. Дані державного кадастру можуть використовуватися для обліку територій, що охороняються, і отримання відомостей про археологічні пам'ятники та інші території наукового чи культурного значення, які можуть потребувати захисту. Кадастрові дані можуть використовуватися також при роботах з оцінки впливу на довкілля.

Сприяння землеустрою державних земель. У багатьох країнах на землю, якою володіє держава в інтересах суспільства, документація ведеться недосконало. Державі необхідно керувати своїми основними фондами, забезпечувати їхнє ефективне використання та піклуватися про кожен шматочок так само, як це робить приватна особа. Система реєстрації правового статусу цьому сприятиме.

Скорочення кількості земельних спорів. Часто результатом суперечок щодо земельних ділянок та їх меж є дорогі судові позови, які можуть призвести до кризи закону та порядку. Суди та експерти витрачають багато часу на вирішення цих питань. Багато земельних спорів можна вирішити за допомогою доступу до повної інформації про земельні ділянки.

Сприяння земельній реформі та розвитку сільських територій. Роздача землі тим, хто її не має, а також консолідація та перерозподіл земель для більш ефективного використання – все це потребує повного обліку існуючих прав власності на землю та землекористування. Може знадобитися виплата компенсації тим, хто зазнає втрат у такому процесі, або гроші можна буде взяти у тих, хто отримає особливі вигоди. Складання нових схем просторового розподілу земельної власності для отримання від землі більшої продуктивності може бути ефективною лише якщо добре задокументовані існуючі схеми.

Удосконалення міського планування та розвиток інфраструктури. Міські райони потребують реконструкції, планування ефективного землекористування та контролю за використанням земель. Ефективна система управління земельними ресурсами має уможливити інтеграцію облікових даних про право власності на землю, її вартість та використання з соціологічними, економічними та екологічними даними для забезпечення міського планування. Нові великомасштабні кадастрові плани дають основу, завдяки якій можуть розроблятися, оцінюватися і виконуватися схеми розвитку.

Отримання статистичних даних про земельні ділянки. Дані, отримані під час моніторингу прав власності на землю, її вартості та використання, можуть допомогти розподілу ресурсів та використовуватись для оцінки виконання програм розвитку. Як довгострокове стратегічне планування, так і короткострокове оперативне управління потребують даних для підтримки процесу ухвалення рішень. У Великобританії (в Англії та Уельсі) та багатьох інших європейських країнах регулярно надаються дані, що відображають динаміку цін на будинки; вони використовуються для моніторингу активності земельного ринку та аналізу інвестицій.

Висновки. Таким чином, організація ефективних і довговічних систем управління земельними ресурсами вимагає довготривалих інвестицій і постійної державної підтримки. Хоча і дорого вести облік землі

і підтримувати її в актуальному стані, ефективна система управління земельними ресурсами дає багато користі. Так, захищений правовий статус і ефективний ринок землі як результат мають більше кредитів та інвестицій, які призводять до більш високої продуктивності та економічного зростання і, відповідно, до більш високих доходів і підвищення рівня життя населення. В основі організації управління використанням земельних ресурсів лежить державний земельний кадастр. Запропоновано як при організації управління використанням земельних ресурсів пропонуємо врахо-

увати такі її характеристики як системи сформовані за принципом протиріч, зокрема: по-перше, забезпечення сталості системи управління земельними ресурсами, яка сама по собі є динамічною; по-друге, достовірність та гласність системи управління земельними ресурсами, а також конфіденційність та захист персональних даних; по-третє, врахування "людського фактору" при автоматизації системи управління земельними ресурсами; по-четверте, універсальність систем управління земельними ресурсами при унікальності кожної з них.

Список використаних джерел:

1. Гунько Л. А., Поліщук С. П., Колганова І. Г. Особливості публічного управління земельними ресурсами у країнах ЄС: досвід для України. *Економіка та управління АПК*. 2018. № 1. С. 159–166.
2. Таратула Р. Б. Концептуальні засади взаємодії інформаційних та кадастрових систем у процесі управління земельними ресурсами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2016. Вип. 17, ч. 4. С. 98–101.
3. Таратула Р. Б. Теоретичні засади формування та функціонування земельно-інформаційної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 24. Ч. 2. С. 34–38.
4. Третяк А. М., Курильців Р. М., Третяк Н. А. Концептуальні засади розвитку в Україні сучасної багатофункціональної системи управління земельними ресурсами. *Землепорядний вісник*. 2013. № 9. С. 25–28.
5. Третяк Н. А. Управління земельними ресурсами та землекористуванням як економічна функція права власності на землю : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Київ, 2013. 210 с.
6. Управління ресурсами підприємства: монографія / за заг. ред. к.е.н., проф. Г. О. Швиданенко. Київ : КНЕУ, 2014. 418 с.
7. Шарий Г. І., Тимошевський В. В., Міщенко Р. А., Юрко І. А. Управління земельними ресурсами : навчальний посібник. Полтава : ПолтНТУ, 2019. 172 с.
8. Шипулін В. Д. Система земельного адміністрування: основи сучасної теорії : навчальний посібник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 220 с.
9. Land administration in the UNECE region. Development trend and main principles. United Nations Economic Commission for Europe. 2005. 112 p. URL: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/wpla/ECE-HBP>.

References:

1. Hunko L. A., Polischuk S. P., Kolhanova I. H. (2018) Osoblyvosti publicnogo upravlinnia zemelnymy resursamy u krainakh YeS: dosvid dlia Ukrainy [Peculiarities of public management of land resources in EU countries: experience for Ukraine]. *AIC Economics and Management*, no. 1, pp. 159–166.
2. Taratula R. B. (2016) Kontseptualni zasady vzaiemodii informatsijnykh ta kadastrovykh system u protsesi upravlinnia zemelnymy resursamy [Conceptual principles of interaction of information and cadastral systems in the process of land resource management]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*, vol. 17/4, pp. 98–101.
3. Taratula R. B. (2017) Teoretychni zasady formuvannia ta funktsionuvannia zemelno-informatsijnoi systemy. *Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu* [Theoretical foundations of the formation and functioning of the land in formation system]. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*, vol. 24/2, pp. 34–38.
4. Tretiak A. M., Kuryltsiv R. M., Tretiak N. A. (2013) Kontseptualni zasady rozvytku v Ukraini suchasnoi bahatofunktsionalnoi systemy upravlinnia zemelnymy resursamy «Conceptual foundations of the development of a modern multifunctional land management system in Ukraine». *Zemleporiadnyj Visnyk*, no. 9, pp. 25–28.
5. Tretiak N. A. (2013) *Upravlinnia zemelnymy resursamy ta zemlekorystuvanniam i ak ekonomichna funktsiia prava vlasnosti na zemliu* [Management of land resources and land use as an economic function of land ownership] (Ph.D. Thesis). Kyiv.
6. Shvydanenko H. O. (ed.) (2014) *Upravlinnia resursamy pidpriemstva* [Management of enterprise resources]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
7. Sharyj H. I., Tymoshevskij V. V., Mischenko R. A., Yurko I. A. (2019) *Upravlinnia zemelnymy resursamy* [Management of land resources]. Poltava: PoltNTU. (in Ukrainian)
8. Shypulin V. D. (2016) *Systema zemelnogo administruvannia: osnovy suchasnoi teorii* [The land administration system: the basics of modern theory]. Kharkiv: KhNUMH im. O.M. Beketova. (in Ukrainian)
9. Land administration in the UNECE region. Development trend and main principles. United Nations Economic Commission for Europe. 2005. 112 p. Available at: <http://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2005/wpla/ECE-HBP>.